

ու ցամաքը: Յետոյ Պայրընի ձեռքը սեղ-
մելով ըսաւ.

— Ես հայր Սուքիաս Սոմալեանն եմ,
հիմա պիտի երթամ Աբբահօր իմացնել
և վայրկեան մը վերջ պիտի վերադառ-
նամ զձեզ ներս տանելու համար:

Մինչ այդ՝ Պայրընի աչքին զարկաւ
ժայռին վրայ փորագրուած ու մաշած
արձանագրութիւն մը.

« O Solitudo, sola Beatitudo »

(Ո՛վ մենութիւն, միակ երջանկութիւն)

Տրտում ժպիտ մը անցաւ ճակտէն, երբ
կրկին քովը տեսաւ հայր Սոմալեանը որ
զինքը ներս առաջնորդեց:

Երբորդը՝ վենետիկի վանքը մտնելէն
առաջ երկիցս թերեզա կամպա անուն
հօթնետասնամեայ գեղուհին եղաւ, Գար-
պնարիներու մէկ պետին ազնուական
աղջիկը, որ զգայուն, զարգացած և վառ
երեւակայութեամբ Չայլտ Հարոլտի ա-
ռաջին երկու երգերը և Չիլիոնի կալա-
նաւորը կարդացեր ու հիացեր էր բանա-
ստեղծին վրայ: Դժբախտաբար, թերեզայի
հայրը քաղաքական դիտումներով անոր
ձեռքը կիշիոլի կոմսին խոստացած էր,
որ մեծահարուստ էր, սակայն վաթսուն-

Տարօրինակ դիպուածով մը՝ թերեզայի
եղբայրը Պայրընի կողմէ ազատուած պա-
տանին էր, որուն նաւակը շրջելով Լե-
մանի լիճն ինկած էր: Այդ դէպքը չէր
յիշեր Պայրըն, աւելի ճիշտը՝ մոռցեր էր
պատանիին անունը: Ան վերջին անգամ
տեսաւ թերեզան, որուն մասին ամէնքը
հիացումով խօսած էին իրեն, եղբորը հետ
թիւ թիւի մտած: Լիտոյի փոքր նաւամա-
տոյցին վրայ քաշուած՝ շուրջ տասը վայր-
կեան խօսակցեցան բարեկենդանի գինով-
ներու խումբերէն. քիչ վերջ ամբողջ
խոնուեցաւ: Ինքզինքէն ելած ամբողջին
վրայէն խենդութեան հով մը կ'անցնէր.
հաւանական կոիւնքէ հեռու մնալու հա-
մար՝ Պայրընի ստիպումով քոյր և եղբայր
մեկնեցան կոնտով՝ կամպաներու ձե-

րունի հօր իջած ապարանքը: Իսկ ինքը
մինակը կոնտով նետուեցաւ և գնաց իր
ապարանքը:

Անքուն և մտատանջ գիշերէ մը վերջ
կէսօրուան մօտ Պայրըն իր ծառային մի-
ջոցաւ ծաղկեփունջ մը զրկեց օրիորդ
թերեզային ուղղուած երկտողով մը:

Պիւնջէր քիչ վերջ վերադարձաւ փունջն
ու երկտողը ձեռքը բռնած, ըսելով որ
ապարանքը գոց էր և թէ պահապանը
պատուհանէն հաղորդած էր որ ծերունին
իր երկու զաւակաց հետ նաւով մեկնելու
էր՝ առանց հասցէ ձգելու:

Պայրըն ցաւեցաւ, և իր տխրութեան
մէջ մեղադրեց ինքզինքը՝ որ յանդգնած
էր պարոնուհիի մը ընել այն՝ ինչ որ
ամէն իրիկուն վիճակով մէջ սովոր էր
ընել՝ երգչուհիներուն ծաղկեփունջը զըր-
կելով: Անգլիայէն մեկնելէն ի վեր առա-
ջին անգամն էր որ կը զգար կրկն տըր-
մուտին մէջ ինչ աստիճան ինկած ու
սուզուած ըլլալը:

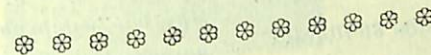
Պայրըն ջանաց մոռնալ այդ դիպուհին
չկրցաւ. երեք չորս օր ինքզինքը սոսկալի
գինովութեան մէջ փորձեց ընդարմացնել
դարձեալ չյաջողեցաւ, ու մեկամաղձոտ
փախուցաւ սենեակին մէջ ուր միայն
Պիւնջէրը իրաւունք ունէր մտնելու տիրոջ
ծառայելու համար: Գիշեր մը կոնտով-
վարին հետ խենդի պէս նետուեցաւ վե-
նետիկի ջրանցք—ուղիներուն մէջ, մոռնալ
փորձելու համար մանկամարդուն դէմքը:
Յաջորդ օրն արշալոյսին՝ նաւակն անցաւ
Ս. Ղազարու վանքին առջեւէն, ուր՝ երկ-
նային խաղաղութեան մէջ՝ գնաց քանի
մը օր հանգչեցնել իր տառապալկոծ հոգին:

Ճակատագրէն իր վրայ ծագած երբորդ
ճառագայթը՝ թերեզան եղաւ:

Ու չորրորդը, որ Պայրընի մթաքօղ
հոգին վրայ առաջին կարգի վեկայի կամ
Արթուրոսի պէս հեռաւոր արեւներու
սպիտակ ու կապոյտ գոյներով փայլի
սկսաւ, նոր ոյժ, նոր յոյս տուաւ ու
միջոց գինքը դէպ ի յաւերժական բար-
ձունքը, դէպ ի իտէալն Ազատութեան
Հայրենիքէն տարագիր, ամէնքէն ան-

ծուած և մանաւանդ ինքզինքն անընդ-
հատ անիծող տարաբախտ բանաստեղծը
չէր գիտեր թէ՛ հայրը, նախապէս յիշ-
ուած պատճառին համար, իր աղջիկը
զոհ տուած էր՝ նշանելով և ամուսնու-
թիւնը փութացնելով կիշիոլի՝ ծերուկ
կոմսին հետ:

Պայրըն վանքին մէջ մնաց: Ժամանա-
կին արբահայրը, հայր Սոմալեան և հայր
Յարութիւն Ագբեր բաւական ընդարձակ
պահ մը յատկացուցին իրեն, որուն պա-
տուհաններէն նայողին առջեւ միայն կը
բացուի կղզիին սքանչելի դիրքը, Ռիւա
Աքիւսոնի և Փիւսաձէթթայի գեղեցիկ տե-
սարանին դէմ յանդիման:

ԲԱՐԻՁԵԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

Բարիկ:

Parc de Monceau:

Ութերորդ արուարձանի երկու պոչքով ծառ-
ուղիներուն, Bd. Malesherbesի եւ Bd. cour-
cellesի խաչաձևումին վրայ կանաչ հորիզոն մը,
չըջապատուած սիրուն ամառանոցներով եւ եր-
կաթեայ ոսկէգօծ վանդակորմով մը՝ այնքան
առինքնող ու եզակի:

Լուղովիկոս Ժե. Ի օրով սեփականութիւն Ու-
լէանի Փիլիպպոս Գուքսին, գրաւուած յեղափո-
խութեան ժամանակ, Պուսպոններու օրով վե-
րադարձուած իր նախնի տէրերուն, եւ վերջա-
պէս Գ. Հանրապետութեան հռչակումէն վերջ,
1852ի հրովարտակով մը սեփականութիւնը դար-
ձած Բարիկ քաղաքին, անգլիական ոճով փոք-
րիկ բայց գեղածիծաղ ու բոլորովին բանաստեղ-
ծական պարտէզ մըն է Parc de Monceau, հա-
ճելի ժամադրաւայրը թաղին նոյնքան պոչքով
տղայոց, որոնք, տարուան գրեթէ բոլոր եղա-
նակներուն, գունդ գունդ հոն կը դիմեն օդ եւ
արեւ շոգելու բնագոյային մղումով մը:

Գարուն է, բարիգեան գարուն մը, բոլոր-
վին տարբեր Արեւելքի մեր գարուններէն, եւ
որ սակայն ունի իր ինքնայատուկ գեղեցիկ-
ութիւնը:

Տասնեակ մը օրեր մնալէ վերջ՝ որոշեց
կանոնաւոր կերպով հոն յաճախել և հայ
լեզուն ուսումնասիրել. Լոնտոն, իրեն
բարեկամ Մուրին գրեց թէ՛ սրտին հան-
գիստ տալու համար մերթ ընդ մերթ ժայ-
ռապինդ բան մը պէտք էր վրան խոր-
տակուելու:

Միթարեանները առաջին օրէն իսկ
հասկցան թէ ո՛վ էր իրենց հիւրը՝ որ
ինքզինքը ճորճ Կորտոն Նօէլ անունով
միայն ներկայացուցեր էր: Հ. Ագբերեան
անմիջապէս գուշակեց թէ՛ այս ինքնակոչ
հիւրը Սաութեյի յիշած սատանայական
գարնոցին պետն էր, որուն վենետիկ գա-
լէն ի վեր ըրած խենթութիւնները վաղուց
լսած էին:

(Շարունակելի)

Ռ. ՌԵՐԵՆՍԵ

Առաւօտ:

Լուսաւոր ճառագայթներով ողողուած պար-
տէզին մէջ կը լսեմ ներդաշնակ ճառողիւնը
թռչուններուն. ծառեր՝ զարդարուած գարնա-
նային կանաչով, տափարակ տարածութեան մը
մէջ ցիրուցան, ուր ճերմակ ու դողող մար-
մէջ ցիրուցան, ուր ժպտին զաղտագողի. ու
գարտէ ծաղիկներ կը ժպտին, խօլական ոստում-
վէտով տուն ցողքը եղեամբին, խօլական ոստում-
ները գոյնզգոյն թիթեռնիկի մը եւ վերջապէս
որ զրախտային ու անմահական բոյրը գարնան՝ որ
կ'օրօրուի միջոցին մէջ գեփիւտին ներդաշնակ
ալիքներով:

Հեռու, պարտէզին մէկ անկիւնը, ուր արուես-
տական լճակի մը հայելին բանտարկած է եր-
կրնքին բովանդակ կապոյտը, յունական դասա-
կան ոճով և գրեթէ աւերակ սիւներու ու խո-
յակներու կիսաբոլոր շրջանակ մը տրտում գե-
ղեցիկութիւն մը կու տայ պարտէզին: Քիչ մը
անդին վենետիկեան կամուրջ մը իր մարմարեայ
բովանդակ սպիտակութեամբ ու քանի մը բա-
ղեր որ կ'օրօրուին տարտամ ու դանդաղ գնաց-
քով մը:

Հոս ու հոն թաւուտներու կանաչ խորութեան
մէջ կի տը Մոբասանի, Շոբէնի, Կոնոյի եւ
ուրիշ երաժիշտներու կամ ուրիշ բանաստեղծ-

ներու կիսանդրիներն եւ յուշարձանները ան-
ցեալը կը կապեն ներկայի իրականութեան հետ:
Ու ամէն քայլիդ, դարձեալ քննարկելու ու ուրու ու
բաներու աւագին վրայ երախաներ իրենց ան-
հունօրէն զուարթ եւ անմեղունակ ճիշդութիւնը, որոնց
դէմքին վրայ ահա կեանքը իր բոլոր երազներով,
իր բոլոր յոյսերով:

Քայլ մը եւս, եւ արդէն պարտէզէն դուրս
դժոխային քաղաքը, մթնոլորտն եւ ժխոր: Բար-
ձրաբերձ եւ մոայլ շէնքերու ստուերը հապճեպ
անցորդներուն վրայ, կառքերու եւ ինքնաշարժ-
ներու անհատնում սոյլն ու աղմուկը, այրող
քարիւղին գինովցնող բուրմունքը եւ մերթ ընդ
մերթ սուր ճռնչը անկիւնադարձի ոստիկանի
սուլիչին՝ որ կը ջանայ ներդաշնակել տարտա-
րոսի այս անգիտակից շարժումը:

Ետեւը Monceau ի պարտէզին զարնանային
առինքնող կանաչութիւնը, առջեւ՝ խուճուճ
քաղաքը իր բովանդակ այլանդակութեամբ:

Այսպէս է Բարիկը:

Յ. ՏՈՊԱՆՅԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԳՐԲԵՐ

ԽԱՂԲԱԿԵԱՆՔ ԿԱՄ ՊՈՇԵԱՆՔ
ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՄԷՉ

Պատմա-հնագիտական ուսումնասիրութիւն. մասն Ա.
120 ցինկատիպ պատկերներով, էջ 304

Գարեգին Արքեպս. Յովսէփիան

Վաղարշապատ 1928, Պետհրատի առաջին տպարան:
Գին՝ 5 ու. - տուր 2,50

Հեղինակին անունը միայն կը բաւէ այս աշ-
խատութիւնն ամէնուն յանձնարարելու համար:
Գարեգին Ա. այժմ նոր Նախիջևանի առաջնորդ,
հայ հնագիտական ուսումնասիրութեանց նուիր-
ուած կարողագոյն ոյժն է, իր անսպառ ծանո-
թութիւններով զորս ունի հայ գեղարուեստի
պատմութեան բոլոր ճիւղերուն վրայօք:

Գրեթէ շաբաթ մը իր հիւրն եւ սենեակիցն
եղայ էջմիածնի մէջ 1931 ի ամառը, երբ վանքին
ձեռագրատան մէջ ուսումնասիրութիւններ կ'ը-
նէի. եւ այդ առթիւ տեսայ այդ պատկառելի
գիտնական ծերունին, որ թէեւ առողջութեան
խնամքի կարօտ, սակայն ինք բոլորանուէր թա-
ղուած էր իր աշխատութեանց մէջ, որոնցմէ ու-

մանք իսկապէս հոյակապ են եւ ընդարձակածա-
ւալ. եւ Հայաստանի կառավարութեան խոստումը
զանոնք հրատարակելու՝ նոր ուժ տուած է Սրբա-
զանին, եւ նա կը պատրաստէ հայ մշակոյթին
գեղարուեստի եւ մատենագրութեան համար ու-
սումնասիրութիւններ որոնց արժէքը ամէն գնա-
հատութեան վեր է:

Հայաստանի կառավարութիւնը օժանդակ է
այդ աքնաջան ուսումնասիրին որ ոչ յոգնիլ եւ
ոչ վհատիլ գիտէ հայ մշակոյթի պատմութեան
այդ կոյս հարստութեան մէջ՝ որուն սպառնալից
անհատական կարողութեան շատ վեր է: Բայց
անհատական հնարաւոր ըրած, դիւրացնելով հե-
տազաններուն աշխատութեան ծանրութիւնը: Հա-
զարաւոր ձեռագիրներ՝ ի Հայաստան կամ ար-
տասահման՝ ուսումնասիրուած են իր կողմէ:
Հազարաւոր լուսանկարներ պատրաստուած են
իր կողմէ կամ իր ցուցմունքներուն վրայ: Ան-
թիւ նոր աղբիւրներ յայտնուած են, ծանօթա-
ցուած, եւ օգտագործուած:

Հսկայ ուսումնասիրութիւններ կան պատրաստ
հրատարակութեան, որոնց համար սակայն Հա-
յաստանի կառավարութեան գնահատելի բայց
համեստ միջոցներէն զատ արտասահմանին ալ
կարելոր է, որպէս զի լաւագոյն տպագրութիւն
մ'ըլլայ, ինչպէս կը պահանջէ նիւթը, պատկե-
րագարդ հանգամանքը, որոնցմէ նոյն իսկ գու-
նաւորներ հանուելու են ոմանք:

Եթէ ազգային կեանքէն շատ բան պիտի մնայ
բաց ի մշակոյթէն, հարկ է ամէն զոհողութիւն
ընել փրկելու համար Գարեգին Ա. ի գործերը:

Խօսելով ի մասնաւորի Գարեգին Ա. ի այս
աշխատութեան մասին, ան պատկերացումն է
Պառչեան տան կեանքին, անոր Հայ մշակոյթին
տուած օժանդակութեան: Ուսումնասիրութիւնը
կատարուած է հմտօրէն, շրջահայեաց կերպով
իրապէս հնագիտական պատմական հրաշակներ
մըն է: Թէեւ կատարեալ ուսումնասիրութիւն մը,
սակայն դեռ անհատնում հում նիւթ կը տրուի
Հայ մշակոյթը ուսումնասիրողին: Աւելի պատ-
կաւորուած է ան. առիկա անխուսափելի
քանի որ հեղինակն ստիպուած է նախ նիւթերը
ներկայացնել մեր հասարակութեան որ շատ քիչ
բան գիտէ Հայ հողին վրայ գոյութիւն ունեցող
նիւթերուն մասին, ոչ միայն արուեստի ալ
պատմութեան տեսակէտով: Ամէն անգամ
այսպէս հատոր մը կու գայ հին հայուն փառքը
պատմել, անոր մշակոյթը պատկերացնել՝ արդի

հայը կարծես օտար, իրեն անծանօթ նիւթ մը
կը կարդայ քունէն նոր արթնցողի մը անհաս-
տատ թափառումով՝ տգիտութեան քունէն:

Որպէս դիտողութիւն պիտի ըսենք որ թերի
մէջ հոն նկարներու ըս-
տորեւ անուանումներուն
թուականը չնշանակուիլը:
Հազարագլխօրէն այս 120
նկարներուն մէջ կարելի է
հանդիպիլ թուականին եւ
կամ մօտաւոր դարաշրջ-
անին յիշատակութեան,
ինչ որ կարելոր է ու-
սումնասիրողին համար,
զրեթէ կենսական: Այժմ
ընթերցող ուսումնասիրո-
ղը ստիպուած է պատկերի
մը որ ժամանակի գործ
ըլլալուն համար մօտաւոր
էջերուն մէջ պրպտել եւ
գտնել: Օր. պատկեր 70
նշանակուած է կոպտական
հատակտոր Թ-Ժ դարու?,
մինչ պատկեր թիւ 68 եւ
69 որ նոյն կորճառիւծը (սփինքս) կը ներկա-
յացնեն՝ թուական չունին: Անտարակոյս ասիկա
պակաս մ'է որ կարելի է վրիպակ նկատել, թէեւ
փափաքելի է որ նմանօրինակ աշխատութեանց
մէջ այս կէտը նկատի առնուի:

Ներկայ հատորը երախտագիտական եւ եղբայ-
րական յիշատակ է հաւատարմ եւ կարապետ եպիս-
կոպոսներուն, ինչպէս նաեւ Անտոն վարդապետ
Վարդապետեանցի:

Յուսանք ուսումնասիրութեան եւ Գ. հատոր-
ներն ալ շուտով լոյս կը տեսնեն, որոնք պատ-
րաստ են, եւ տպագրութեան կը կարօտին: Հե-
ղինակը ինծի ցոյց տուաւ անոնց բնագիրները
որոնք իրապէս մեր մատենագրութեան եւ կրթա-
կան պատմութեան համար կարելոր եւ կենսական
աշխատութիւններ են:

Աւարտելէ առաջ անդրադառնանք դարձեալ
հին ցաւի մը: Այս հատորէն միայն քանի մը
օրինակ գոյութիւն ունի արտասահմանի մէջ:
Անգլիկները պատճառով մը այս կարելոր աշխա-
տութիւնը, որմէ 500 օրինակ հրատարակուած
է, ծրարուած կը մնայ Գարեգին Սրբազանի խու-
ցին մէջ. իրապէս ինքն ալ չի գիտեր ինչ ընելը,
վստահելի արուեստից սիրահար, Հայ մշակոյ-
թով զբաղող մարմին մը կը պակսի որ արտա-
սահմանի մէջ այդպիսի դիւրութիւններ ընծայէ

այդ հատորներուն վաճառման եւ տարածման
համար:

Հոս իմ խորին շնորհակալութիւններս պիտի
յայտնեմ ամենասիրելի գիտնական Սրբազանին
որ իր այդ թանկագին երկէն հաճեցաւ
օրինակ մը ինձ նուիրել, ինչպէս նաեւ
իր կենդանագիրը որ հոս կը հրատա-
րակենք: Յ. ՔՐԻՍՏԵԱՆ

ԳԵՐԵՉՄԱՆԱՏՈՒՆ
ԿԱԹՈՂԻԿԷ ՀԱՅՈՑ Կ. ՊՈԼՍՈՑ
Աղանդի մը նախկին եւ արդի գերեզմանատան
վարդերուն վրայ.
Շիրիմիւր, դամբարաններու
յիշատակագրութիւնները.
Հ. Յակոբ Ե. Վ. Քօսեան
Միւթ. Ուսման
Վիեննա, Միւթ. տպ. 1931, էջ 272

Գարեգին Ա. Յովսէփիան

Վերջին տարիներուս, ինչպէս լաւ
պիտի յիշեն մեր ընթերցողները, մեր
ազնիւ բարեկամներէն՝ Հասէր (Գ.
Մանուկեան), նախկին սան Մ. Ռափ.

վարժարանի, «Բազմավէպ»ին մէջ տուաւ երկու
շարք յօդուածներ. մին «Հայ գրականութիւնը
տապաւնաբարբու վրայ ԺԳ-ԺԹ դար, Կ. Պո-
լիս» (1928-29), միւսը «Անհետացած հայերէն
լիս» (1929-31). երկուքն ալ թէ որպէս պատմական եւ
1931). երկուքն ալ թէ որպէս պատմական եւ
յիշատակագրական հաւաքածոյ եւ թէ՛ որպէս
աղբիւր եւ նախախիթ հայ ժողովրդական գրա-
կանութեան ուսումնասիրութեան, իսկապէս հե-
տաքրքրական են եւ արժէքաւոր:

Եւ ահա նմանօրինակ աշխատութիւն մը՝ զոր
համետ հատորի մը մէջ մեզի կ'ընծայէ Գեր.
Քօսեան Ե. Վ.:

Գուցէ հանրութեան մեծամասնութեան նկա-
տողութենէն վրիպին նախորդներն, ինչպէս եւ
ներկայս, բայց ով որ մեր ցեղին հոգին ու
քաղաքակրթութիւնը կ'ուզէ ուսումնասիրել, մե-
ծապէս հետաքրքրական կը գտնէ:

Եւ մանաւանդ ինչքան շինիչ են արցուն-
քով սրբագործուած եւ խոնկով օծուած այդ
պաղ քարերուն վրայ գրուած տողերը, որոնց
ողբին եւ հեծեծանքին մէջ կը թրթոյ հայկական
քնարի յոյսի եւ յարութեան հաւատքը, ցաւին
մէջ համակամ, արի եւ բարեգործ:

Գործը, ինչպէս հեղինակն ալ համեստօրէն
կը ծանուցանէ «Յառաջաբանին մէջ, պարզ հա-